

UDK: 378.036(497.16)
 Originalni naučni rad
 Primljen: 15.02.2026.
 Prihvaćen: 12.5.2026.

SAVREMENA UMETNIČKA ŠKOLA KAO AKTER DRUŠTVENIH PROMENA: SLUČAJ FAKULTETA VIZUELNIH UMETNOSTI

Nataša Kraljević¹, Milena Dragutinović²

Apstrakt

U savremenom društvu preplavljenom informacijama, razvoj kritičkog mišljenja i analitičkih sposobnosti postaje ključan za osposobljavanje mladih generacija da razumeju i deluju u složenim društvenim, političkim i kulturnim kontekstima. Ovaj rad istražuje potencijal umetničkog obrazovanja kao strategije za unapređenje kritičkog razmišljanja, kreativnosti i društvene odgovornosti, fokusirajući se na primer Fakulteta vizuelnih umetnosti u Crnoj Gori. Kroz interdisciplinarne module, studenti stiču znanja i veštine koje nadilaze tehničke kompetencije, omogućavajući im da istražuju društvene i kulturne fenomene, razvijaju kritički stav i participiraju u javnom dijalogu. Istraživanje kombinuje kvalitativne i kvantitativne metode, analizu kurikuluma i intervju sa studentima i nastavnicima, kako bi se sagledali efekti obrazovanja u vizuelnim umetnostima na razvoj kritičkog mišljenja i društvenog angažmana. Nalazi ukazuju na značaj tematskih i društveno angažovanih izložbi, interdisciplinarne saradnje i inkluzivnog obrazovnog okruženja u oblikovanju svesnih, kreativnih i društveno odgovornih pojedinaca. Rad potvrđuje da umetničko obrazovanje, demonstrirano praksom Fakulteta vizuelnih umetnosti, predstavlja snažan instrument za unapređenje kritičkog mišljenja, građanske svesti i kulturne participacije, čime doprinosi oblikovanju društvenog diskursa i pripremi mladih generacija za izazove savremenog društva.

Ključne reči: umetnost, obrazovanje, društvena stvarnost, kritičko promišljanje, fakultet vizuelnih umetnosti.

JEL: I23, Z11

¹ Nataša Kraljević, Institut za nauku, kulturu i umetnost, Podgorica, Podgorica, Crna Gora, E-mail: natasa.kraljevic@unimediterran.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3296-8046>

² Milena Dragutinović, Institut za nauku, kulturu i umetnost, Podgorica, Crna Gora, E-mail: milena.dragutinovic@unimediterran.net ORCID ID: 0009-0004-3758-4836

Uvod

U društvu lako dostupnih informacija, razvoj veština kritičkog razmišljanja postaje važniji nego ikad. Kritičko razmišljanje podrazumeva sposobnost da se misli jasno i racionalno, razumevajući logičke veze između ideja, i od suštinskog je značaja za analizu, evaluaciju i sintezu složenih društvenih, političkih i ekonomskih pitanja (Paul, Elder, 2006). Uprkos svojoj važnosti, mnogi tradicionalni pristupi obrazovanju, posebno u društvenim naukama kritikovani su zbog naglaska na memorisanju gradiva i pasivnom učenju, što često ne razvija kritičke veštine potrebne studentima da se snalaze u složenostima savremenog društva. Kako bi odgovorili na ovaj izazov, edukatori današnjice, sve više istražuju interdisciplinarne strategije podučavanja koje prevazilaze konvencionalne granice akademskih predmeta. Pritom takvi pristupi u sprovođenju obrazovanja zahtevaju rešavanja na koherentan način, kako bi se kreirali korisni interdisciplinarni putevi učenja za studente (Visscher – Voerman, 2025).

Integracija umetnosti u obrazovanje pokazala se kao posebno važna, jer pruža studentima priliku da razvijaju inovativne proizvode i produbljuju kreativne procese razmišljanja (Mishra i saradnici, 2011), što je takođe od ključnog značaja u transdisciplinarnim pristupima i podučavanju. Pored podrške kognitivnom razvoju, integracija umetnosti takođe podstiče socijalnu interakciju, pri čemu zajednički projekti i partnerstva sa umetnicima pomažu u uklanjanju društvenih barijera i negovanju osećaja zajedništva (Cross, 2001, Catterall, 2012). Uključivanjem različitih grana stvaralaštva, vizuelnih umetnosti, muzike, drame, u kurikulum društvenih nauka, kreira se dinamično i angažovano okruženje u kojem studenti mogu istraživati društvene koncepte kroz različite perspektive.

Umetnost sama po sebi podstiče kreativnost, kritičko promišljanje i razvija veštine, koje su direktno povezane sa ciljevima obrazovanja (Eisner, 2002). U skladu sa zaključcima u studiji Eliota Ajsnera „Umetnost i stvaranje uma“ ističe se ključna uloga umetnosti, u razvijanju sposobnosti za rešavanje problema i osvajanju analitičkih veština. Takođe, mnoga istraživanja sugerisu da integracija umetnosti u obrazovanje ne samo da povećava angažman studenata, već i podstiče dublju kognitivnu obradu informacija. Primeri boljeg analiziranja i kritičkog promišljanja istorijskih događaja kroz vizuelne umetnosti ili značajno veći stepen razumevanja političke stvarnosti, ali i ljudske prirode kroz dramsku umetnost, omogućava i veću motivisanost studenata da interpretiraju i kritički sagledaju poruke koje umetnici prenose, relevantne za savremena pitanja.

Kada je reč o formalnom obrazovanju u oblasti umetnosti, može se govoriti o relativno novoj pojavi. Tokom većeg dela ljudske istorije umetnici su stvarali bez institucionalnog školovanja, a diploma visokog obrazovanja iz likovne umetnosti (BA Fine Art) postoji tek nešto više od pola veka. Ipak, broj umetničkih škola je u međuvremenu značajno porastao. Prema podacima iz 2019. godine, u Evropi deluje više od stotinu fakulteta i univerziteta koji nude formalno visoko umetničko obrazovanje, uključujući specijalizovane umetničke akademije i umetničke odseke pri univerzitetima. Taj broj je u praksi i veći ukoliko se uračunaju brojne manje i usko specijalizovane škole (List of Art Schools in Europe, 2019). Slično tome, i u Crnoj Gori danas postoji šest visokoškolskih ustanova iz oblasti umetnosti. Međutim, paralelno sa rastom broja umetničkih škola, kako u Crnoj Gori, tako i širom Evrope, te porastom broja diplomiranih umetnika, uloga škole se kroz decenije menjala u ekonomskom, društvenom, kreativnom i uopšteno govoreći, funkcionalnom smislu. Promene njene uloge nisu u potpunosti jasne, imajući u vidu, kako objašnjava Cajhner i činjenicu, da je istorija umetničkog obrazovanja tokom dvadesetog veka, uz neke izuzetke, prilično slabo dokumentovana. Iako su napisane brojne knjige o pokretima i vodećim ličnostima moderne umetnosti, malo je objavljenog materijala o značajnim promenama u umetničkom školstvu u tom periodu. Te kako naglašava, „informacije o evropskim umetničkim akademijama nakon moderne epohe su oskudne“ (Zeichner, 2024).

S tim u vezi, ovaj rad ima za cilj da na primeru jedne umetničke škole visokog obrazovanja iz Crne Gore, Fakulteta vizuelnih umetnosti (FVU), istraži potencijal ovakvog obrazovanja, kao i važnost tj. svrhu koju ima u zajednici u kojoj deluje. Konkretno, rad ispituje višeslojnost uloge umetničkog fakulteta u današnjem trenutku, kao obrazovne institucije pre svega, ali i velikim delom institucije kulture, njenu ulogu u razvoju građanske svesti, kao i važnost interdisciplinarnog pristupa, ne samo na nivou estetskog već i na nivou društvenog i profesionalnog. U skladu sa idejom američke filozofkinje Maksim Grin, da su razgovori delovanje, jer inspirišu i pokreću nove akcije, a u tonu sa njenom maksimom „Ne želim da spasavam svet. Samo želim da započnem razgovor“ (Sousanis, Suzuki, 2015), ovaj rad pokreće pitanje važnosti, oslanjajući se na istraživanje postojeće literature, metodološko kombinovanje kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja, sa fokusom na primer jednog umetničkog fakulteta u cilju boljeg razumevanja prednosti, mana i izazova umetničkog obrazovanja današnjice.

Ovaj rad doprinosi i rastućem području interdisciplinarnih istraživanja koja nastoje da prevaziđu podele između umetnosti i nauke u obrazovnom kontekstu. Kako škole sve više primenjuju STEM - nauka, tehnologija, inženjering i

matematika - obrazovanje, procesu kojem je i crnogorsko Ministarstvo prosvete, nauke i inovacija takođe posvećeno (MPNI, 2025), postoji zabrinutost da umetnosti mogu biti marginalizovane. Naime, prema nedavnom izveštaju UNESCO-a, svetu će biti potrebno više od 44 miliona nastavnika sa novim i adekvatnim veštinama, do 2030. godine, kako bi se ostvarili ciljevi održivog razvoja UN-a (UNESCO & International Task Force on Teachers for Education, 2024). Pomenuti izveštaj ukazuje i to da će sedam od deset nastavnika morati biti zamenjeno do 2030. godine. S tim u vezi, ovaj rad takođe naglašava svrsishodnost umetničkog obrazovanja u cilju boljeg promišljanja, a samim tim i kvalitetnijeg kreiranja društvene stvarnosti koja se ostavlja u nasledstvo mladim generacijama.

Institucionalni konteksti umetničkog delovanja

Bilo da kreativnost predstavlja osnovu karijere, hobija, poziva ili prilike za kulturnu komunikaciju, pitanje šta umetnička škola jeste i šta bi možda trebalo da predstavlja ostaje predmet važnih rasprava. Pitanje „Da li umetničke škole trebaju da postoje?“ kao i slična pitanja, postavio je još pre skoro dve decenije Stiven Henri Madoff u svojoj knjizi *Umetnička škola: predlozi za 21. vek* koja čini skup eseja, razgovora i komentara istaknutih umetnika i pedagoga, kako bi istražila ovo pitanje iz različitih kritičkih i refleksivnih perspektiva. Razmatrajući i preispitujući promenjive etičke, praktične, akademske, filozofske i ekonomske karakteristike umetničkog obrazovanja u odnosu na savremeni profesionalni sektor kulture, ova knjiga proširuje razumevanje multidisciplinarnog prostora kreacije i saradnje, koje se aktuelizuju u današnjem vremenu (Madoff, 2009). Jedna od ideja koja se u knjizi provlači kao uslov postojanja i opstanka umetničkih škola jeste ideja o njenoj stalnoj promeni kao uslova njenog funkcionisanja u savremenom društvu. Koncept detaljnije razrađuje Boris Grojs u svom tekstu *Obrazovanje putem infekcije* u istoimenoj knjizi, pozivajući se na Maljevičevu metaforu o bacilu tuberkuloze koji menja ljudsko telo kako bi objasnio da se „na sličan način i senzibilitet i nervni sistem umetnika menjaju pod uticajem novih vizuelnih elemenata, koje donose tehnološki i društveni razvoj“ (Grojs, 2009). Važnost umetničke škole kao prostora transformacije pojedinca ogleda se i u stalnoj potrebi studenata da se potvrđuju u spoljašnjem svetu i da s njim uspostavljaju komunikaciju. Taj svet, pored zabave i društveno-političke svakodnevice, u velikoj meri oblikuju kultura i umetnost. U tom smislu, polazeći od ideje stalne promene kao nužnosti za suočavanje sa savremenim izazovima umetničkog obrazovanja, umetnička škola prati, neguje i razvija senzibilitet studenata, stvarajući prostor u kojem se njihove percepcije i umetničke prakse oblikuju kroz dijalog sa širim društvenim

i kulturnim kontekstom. Na taj način ona inkubira i pregovara „otvorenost prema spoljašnjosti“ (Groys, 2009).

Proces o kojem govori Grojs može se prepoznati i kroz primenu raznovrsnih umetničkih praksi, kojima se podstiče razvoj kritičkog mišljenja, afirmišu različite perspektive i oblikuje inkluzivniji pogled na svet. Značajnu ulogu u tom procesu imaju i edukatori umetnosti, koji aktivno učestvuju u formiranju budućih generacija kreativnih i društveno odgovornih pojedinaca. Kroz takvo uzajamno prožimanje studenata i edukatora posredstvom umetnosti, u stalnoj interakciji sa društvenom stvarnošću, umetnička škola se u ovom radu prepoznaje, kao jedan od ključnih stubova ljudskog iskustva. Poseban akcenat pritom se stavlja na njenu društvenu dimenziju, onu koja svojim delovanjem doprinosi transformaciji društvenog diskursa.

Poslednjih decenija sve više diskusija se vodi na temu „potrebe za većom slobodom u umetničkom obrazovanju“ (Rogoff, 2010). U svom članku *Free*, profesorka Irit Rogof sa Univerziteta Goldsmit, objašnjava da je znanje u svetu umetnosti omogućilo civilizaciji da prepozna kako je ljudsko polje spoznaje uvek samo delimično razumljivo, te da su problemi koji ga oblikuju vidljivi samo u ograničenoj meri. Rogof dalje ističe da znanje koje se razvija unutar umetničkog prostora postavlja relativno skromne zahteve u pokušaju mapiranja celokupnog problema, prihvatajući da se fokusira tek na određene aspekte i osvetljava samo njihove delove. Iz ovog pristupa proizilazi potreba za većom slobodom u umetničkom obrazovanju. Autorka dodatno pojašnjava da zadatak promišljanja pojma „slobodnog“ nije oslobađanje od ograničenja, već razgradnja postojećih, mehanizama.

Na liniji diskusije odnosa savremenog umetničkog obrazovanja i umetnosti kao takve, je i tumačenje britanske istoričarke umetnosti Kler Bišop koja, još 2007. godine u članku *Umetnici prepravljaju pravila pedagogije*, piše kako je profesionalno podučavanje uvek bilo usmereno ka merljivim rezultatima, te da su administrativna opterećenja današnjeg univerzitetskog obrazovanja, kao što su ishodi učenja i kriterijumi ocenjivanja, postali važniji od imaginativnog sadržaja i načina izvođenja nastave. Bišop takvu pojavu objašnjava ulaskom neoliberalne ekonomije u univerzitete, uvođenjem školarina, u kojima se studenti doživljavaju kao potrošači, a nastavnici kao odgovorni pružaoci znanja što je umnogome promenilo etos škole „sa slobode, otkrivanja i istraživanja na finansijsku investiciju“ (Bishop, 2007).

U domenu teorija koje dovode u pitanje izučavanja umetnosti u školama i propituju da li je uopšte moguće izučavati istu, te da li se njeno smeštanje u amfiteatre, radne grupe, konferencijske sale pokazalo kao neadekvatno, pristup

autora Džejmisa Elkinsa daje tri moguća odgovora. Prvim mišljenjem konstatuje da se umetnost može učiti, ali da zapravo niko ne zna tačno kako, a kao dokaz navodi činjenicu da su mnogi poznati umetnici završili umetničke škole, iako to ne potvrđuje da su škole zaista proizvele njihovu kreativnost. Drugo stanovište koje izdvaja je da se umetnost može učiti, doduše kako mali broj studenata postaje izuzetan, činjenice oponiraju tom stanovištu uzimajući u obzir mogućnost da su ti pojedinci već posedovali izuzetnost pre formalnog obrazovanja. Treće i najrasprostranjenije mišljenje jeste da se umetnost ne može direktno naučiti, ali se može podsticati i negovati. U tom smislu, profesor u umetničkoj školi ne „predaje“ umetnost u klasičnom značenju, već stvara uslove za njen razvoj (Elkins, 2010).

Pored navedenih teorijskih stanovišta, nemoguće je zanemariti i tumačenja o umetničkom obrazovanju koja oblikuju donosioci javnih politika, upravljači obrazovnih institucija i stručnjaci iz oblasti obrazovanja, jer upravo oni u velikoj meri usmeravaju razvoj i budućnost visokog obrazovanja. Savremeni društveni kontekst pokazuje da se od univerziteta i fakulteta očekuje sve više, dok procesi internacionalizacije i globalizacije dodatno transformišu obrazovni prostor. Nesporno je da ove tendencije snažno utiču na načine organizacije i upravljanja institucijama, pri čemu ni umetničke škole nisu izuzetak, naprotiv. Nekada male i nezavisne institucije, mnoge umetničke škole su, usled finansijskih i institucionalnih pritisaka, ušle u različite oblike saradnje, što je neretko vodilo i njihovoj integraciji sa školama drugih profila. U tom kontekstu, bez obzira na organizacioni model, umetničke škole danas dele zajedničku potrebu da odgovore na nove tendencije savremenog društva, od globalizacije i internacionalizacije, preko tehnološke revolucije, do pojave novih obrazovnih prostora, digitalnih formata i promenjenih očekivanja studenata i tržišta rada.

Uzimajući u obzir aktuelna promišljanja o savremenom umetničkom obrazovanju, ovaj rad se primarno bazira na teorijama konstruktivizma sa namerom da istakne pojedine elemente konstruktivističkih teorija nastave, koje naglašavaju ulogu studenata kroz praktično iskustvo i društvenu interakciju (Piaget, 1952; Vygotsky, 1978). U radu se, takođe, nalaze elementi teorije projektnog učenja (Project-Based Learning), koja uključuje studente u složene, stvarne probleme kroz umetničko istraživanje, što se posebno prepoznaje kroz obrađenu studiju slučaja (Dewey, 1938; Kilpatrick, 1929; Thomas, 2000). Dodatno, s obzirom na posmatranje konteksta u kome Fakultet vizuelnih umetnosti deluje, rad se umnogome oslanja na sociokulturnu teoriju društvenog konteksta i kulturnih alata u učenju (Vygotsky, 1978; Lave, Wenger, 1991), koja daje uvid na njen uticaj i delovanje u zajednici.

Metodološki okvir istraživanja

Istraživanje sprovedeno o učešću Fakulteta vizuelnih umetnosti u kreiranju društvene stvarnosti, u zemlji koja 2026. godine, obeležava dvadeset godina postojanja, a koja je iz zajedničke socijalističke države izašla kao zemlja, koja je poslednja osnovala prvi Univerzitet (UCG, 1974), zahtevalo je temeljiti i višedimenzionalan analitički pristup. Imajući u vidu da je savremeno promišljanje umetničkog obrazovanja usmereno ka osposobljavanju mladih ljudi i razvoju njihovih inovativnih i kreativnih potencijala (Lin, 2011), poznato je da je umetnost postala sastavni deo kurikuluma u većini zapadnoevropskih zemalja. Međutim, kao i u slučaju zemalja regiona, ni Crna Gora nije u značajnoj meri menjala niti prilagođavala svoj obrazovni sistem savremenim teorijama i konceptima učenja. Nastava se i dalje organizuje prema predmetno-časovnom sistemu, bez razlike da li se govori o umetničkim ili drugim fakultetima, uz planove i programe koji precizno propisuju sadržaj i aktivnosti za svaki pojedinačni čas (Skender, 2017). U slučaju FVU, koji je jedan od šest nastavnih jedinica prvog privatnog univerziteta u Crnoj Gori – Univerziteta „Mediterran“ Podgorica, prepoznaju se elementi inovativnog modela učenja umetnosti. Pristup koji je osmišljen u ovom radu, imao je za cilj da analizira principe savremenih praksi i obuhvati složenost kulturnog pejzaža u kojem škola participira u kulturnom životu zemlje.

Kvalitativno usmeren višedimenzionalni analitički pristup istraživanja, sastavljen od interpretativne analize prakse, desk istraživanja i fleksibilne upotrebe mešovitenih metoda (Creswell i Plano Clark, 2018), vođen je principima izgradnje koncepta i teorijskog uzorkovanja (Glaser i Strauss, 1967). Ovaj pristup primenjen je s ciljem generisanja potvrđujućih rezultata uprkos razlikama u metodama prikupljanja, analize i interpretacije podataka (Harris i Brown, 2010), u cilju boljeg istraživanja uloge i delovanja škole. Kako je u istraživanjima umetničkog obrazovanja, shodno prirodi predmeta istraživanja, praksa korišćenja kvalitativnih metoda, tako se i ovaj rad primarno oslanja na kvalitativne podatke. Ipak, kako se istražuje širi pogled na značaj i delovanje škole u jednoj zajednici, istraživanje je zahtevalo primenu istraživačkog dizajna mešovitenih metoda (Brookhart i Durkin, 2003. Lai i Waltman, 2008). Kvalitativni podaci prikupljeni kroz intervju i studiju slučaja, analizirani su primenom metodologije utemeljene teorije (Tudor, 1999. Glaser i Strauss, 1965), dok su kvantitativni, prikupljeni upitnikom, imali dopunsku i potvrđujuću ulogu, prvenstveno služeći validaciji i kontekstualizaciji kvalitativnih nalaza.

Istraživanje je sprovedeno u dve faze, u skladu sa višedimenzionalnim analitičkim pristupom. Prva faza obuhvatala je analizu crnogorskog obrazovnog i kulturnog miljea u okviru koje uređuju nadležne institucije: Ministarstvo

prosvete, nauke i inovacija i Ministarstvo kulture i medija. Ova faza je uključivala i komparativnu analizu praksi umetničkih škola u zemlji i regionu. Naredna faza istraživanja podrazumevala je upotrebu kvalitativnih i kvantitativnih metoda: deset polustrukturiranih intervjua, obrada studije slučaja Fakulteta vizuelnih umetnosti i upitnika, koji je sproveden u istom periodu. Kako bi rezultati bili smisleni i upotrebljivi uprkos metodološkim razlikama između intervjua, studije slučaja i upitnika, pitanja za intervjue i stavke u upitniku bile su slično strukturirane i realizovane u kratkom vremenskom razmaku (Harris i Brown, 2010), dok se studija slučaja, bazirala na istraživanju prakse koju FVU sprovodi kroz svoj nastavni proces. Tokom tromesečnog perioda, intervjui su sprovedeni s ključnim akterima za potrebe ovog istraživanja, a to su profesori umetnosti, studenti Fakulteta, kustosi u muzejima u kojima postoji praksa učešća i izlaganja studenata i profesora ove škole, zatim novinari kulturnih rubrika dnevnih novina u zemlji, kao i direktori kulturnih centara koji imaju iskustva saradnje sa Fakultetom vizuelnih umetnosti. Kada je u pitanju studija slučaja, obrada je sprovedena razgovorima sa profesorima, istraživanjem fakultetske nastavne politike, kao i analizom raspoloživog materijala.

Cilj je bio prikupljanje jasnih i sveobuhvatnih podataka o položaju, uticaju, značaju umetničke škole u jednoj zajednici, kao i o mogućnostima njenog napretka. Upitnik, na koji je odgovorilo sto ispitanika, distribuiran je široj javnosti, uključujući studente ostalih umetničkih akademija na drugim univerzitetima u zemlji, ali i studentima i profesorima ostalih fakultetskih jedinica Univerziteta „Mediterran“ Podgorica, kojem škola pripada, kako bi se dobila šira slika o temi koja se istražuje. Nabrojani izvori podataka doprineli su obuhvatnom razumevanju teme; međutim, intervjui su pružili najbogatije i nijansirane uvide, ključne za dublje razumevanje problematike.

Između fragiliteta i otpora: izložbene strategije Fakulteta vizuelnih umetnosti

Istraživanje sprovedeno u ovom radu, koje uzima za osnovu Fakultet vizuelnih umetnosti, nalazi utemeljenje u pretpostavljenom značaju koji ova visokoškolska ustanova predstavlja u razvoju umetničkog obrazovanja u samostalnoj Crnoj Gori. Prepoznata kao škola od javnog interesa 2013. i 2018. godine, obrazovna delatnost Fakulteta obuhvata širok spektar polja kreativnih industrija: grafički dizajn, ilustraciju, fotografiju, dizajn scene i enterijera, digitalnu umetnost i animaciju, video i nove medije, likovnu umetnost i dizajn zvuka. Nastavni planovi i programi koncipirani su kao integrativna sinteza umetnosti, nauke i savremenih tehnologija, usklađeni sa međunarodnim obrazovnim trendovima i potrebama tržišta rada. FVU je, takođe, pionir u

primeni koncepta ishoda učenja u skladu sa evropskim obrazovnim prostorom, uvođenju stručne prakse i servisnog učenja u kurikulumu.

Fokusirana na komunikaciju sa javnošću primarno kroz formu tematskih izložbi i interakciju sa zajednicom u kojoj deluje, ova umetnička škola u kontinuitetu sprovodi studentske izložbe, uključujući one koje predstavljaju godišnji presek nastavnog procesa, ali i tematske, posvećene određenoj temi, praksi ili događaju. Izložbe koje se stvaraju na Fakultetu izašle su iz okvira studentskih vežbi ili završnih radova, a zadnjih godina predstavljaju javne manifestacije ideja, stavova i vrednosti, koje ova institucija godinama neguje. Kroz pažljivo odabrane teme i naslove, fakultet prenosi poruke ne samo stručnim krugovima, već i široj javnosti, lokalnoj zajednici, kulturnoj sceni, potencijalnim studentima, medijima i donosiocima odluka. Svojom dvadesetogodišnjom praksom, FVU se trudi da neguje kritičku misao, introspektivnost i odgovornost, ali i da aktivno učestvuje u kulturnom životu zajednice, „izlazeći time iz okvira obrazovne institucije, postajući i kulturna“ (Kraljević, 2025), oblikujući na taj način javni diskurs, postavljajući pitanja i provocirajući dijalog.

Konzistentnom tematskom politikom svojih izložbi, škola kreira javni narativ o sebi kao mestu, koje neguje slobodu izražavanja, progresivnost ideja, hrabrost i duboko promišljanje savremenih problema. Naslovi godišnjih i manjih semestralnih, studentskih izložbi, poput „Olovne godine“ (2022), „Jedna mladost jednog vremena“ (2023), „Milion miliona malih ljubavi“ (2024), „Zagonetne veze“ (2025), kao i „Plitka filozofija na dubokim mestima“ (2025), izložba nastala ilustracijom poezije Vladimira Majakovskog povodom 95 godina od njegove smrti, zatim izložbe „Krhko“ (2023) ili „Medeja“ (2024) koja je imala svoje otvaranje u Italiji, ukazuju na jasno profilisanu tematsku i idejnu politiku institucije, kojoj fokus nije na pukoj prezentaciji studentskih radova, već na duboko promišljenoj koncepciji, koja insistira na umetnosti kao načinu suočavanja s ličnim, kolektivnim i istorijskim traumama, savremenim pitanjima identiteta, društvene odgovornosti i ljudske krhkosti.

Poslednjom godišnjom izložbom studentskih radova „Zagonetne veze“ ova ustanova je možda svojim konceptom otišla najdalje, ali i svojim naslovom, preuzetim iz pripovetke Danila Kiša *Grobница za Borisa Davidoviča* povodom 90 godina od piščevog rođenja. Naslov je imao višeslojno značenje, ali je primarno služio, kao i prethodnih godina, da ukaže na idejnu ozbiljnost kojom FVU pristupa oblikovanju izložbi. „Zagonetne veze“ nisu imale samo formu literarne posvete Kišu, već je u pitanju bio kolektivni, programski gest, ili bolje reći poziv na promišljanje skrivenih, kompleksnih i često nelinearnih odnosa između umetnosti, istorije, politike, identiteta i sećanja. U kontekstu Kišovog dela, „Zagonetne veze“ označavaju one nevidljive niti koje povezuju pojedince

s velikim ideološkim sistemima, kao i među sobom, kroz vreme, traumatu i priču (Despotović, 2025). Nudeći ovakav naslov javnosti, FVU je želeo da artikuliše jasan stav da umetnost nije izolovan čin, već deo šireg kulturnog, istorijskog i etičkog tkiva. Kao i da informiše, da u svom obrazovnom procesu ne oblikuje samo veštine već i svest, i da takvim izborom naslova gradi institucionalni identitet koji vrednuje kritičko mišljenje, intertekstualnost i dubinsko razumevanje umetnosti kao dijaloga sa svetom.

Fakultet vizuelnih umetnosti obraća pažnju na kritičku umetnost i intertekstualnost i kreiranjem tematskih i manjih, semestralnih izložbi. Tako na primer, izložbe kao što su „Plitka filozofija na dubokim mestima“ ili „Medeja“ koje svojim konceptom okupljaju uvek manji broj studenata, polaznika modula Ilustracija, eksplicitno pokazuju svest o umetnosti kao kritičkoj praksi. Ilustrovanjem poezije Majakovskog, važnog revolucionarnog pesnika, u ovom kontekstu nije predstavljao samo estetski uzor već i simbol angažovanosti, raskida s konvencijom, ali i borbe za novu umetnost. Samim svojim naslovom, izložba ironijski komentariše intelektualne pretenzije savremenog doba i smešta umetnost u prostor kontradikcije i dubine. Izložbom „Medeja“ gde se naslov iste pojavljuje kao referenca na mitski i tragični ženski lik, ukazuje na interesovanje studenata za feminističku perspektivu, arhetipske figure i mračne strane ljudske psihe. Ovim naslovom se na Fakultetu otvorio prostor za interpretaciju ženskog glasa, bola, otpora i složenih etičkih dilema. Izložbom nastalom ilustriranjem italijanske predstave „Medeja, želja“ reditelja Fabija Toledija, studenti su ušli u dijalog sa jednim od najsloženijih i najmoćnijih arhetipskih tekstova zapadne kulture, sa zadatkom autorskog čitanja emocija, konflikata i etičkih dilema koje tekst nosi. Izložba studentskih radova u ovom kontekstu otvorila im je prostor za ispitivanje ljubavi, nasilja i društvenih normi kroz savremeni vizuelni jezik. Za FVU pomenuta izložba je imala poseban značaj jer je kroz povezivanje različitih formi, u ovom slučaju vizuelne umetnosti i pozorišta, promovisan njen uvek primarni interdisciplinarni pristup učenju, kritičko mišljenje, ali i aktivan odnos prema baštini, kojoj se u ovom kontekstu prišlo kao materijalu za savremeno preispitivanje.

Analiza i interpretacija rezultata intervjua i upitnika

Intervjui obavljeni sa ispitanicima dali su uvid u neke osnovne teme koje su bile aktuelne u ovom istraživanju. Na pitanja koja se odnose na ulogu i misiju Fakulteta vizuelnih umetnosti i njenom uticaju na društvenu stvarnost, odgovori su ujednačeni u tome da škola pokazuje društvenu odgovornost kroz obrazovanje novih generacija umetnika, kroz negovanje kritičkog i savremenog pristupa umetnosti, kroz javnu vidljivost studentskih radova i kroz doprinos kulturnom razvoju zajednice. Njegova uloga nije samo akademska, već i

kulturna i društvena, u oblikovanju svesti, podsticanju dijaloga i jačanju humanističkih vrednosti u društvu. Ispitanici su mišljenja da umetnička škola u savremenom društvu ima višeslojnu i strateški važnu ulogu, te da nije samo obrazovna institucija koja razvija tehničke veštine u oblasti umetnosti, već prostor formiranja slobodnih, kritički osvešćenih i društveno odgovornih pojedinaca i da njena misija prevazilazi estetsku dimenziju. Svi odgovori ukazuju na to da umetnička škola mora razvijati kritičko mišljenje, podsticati slobodu izražavanja i osposobljavati studente da razumeju širi društveni, politički i istorijski kontekst u kojem stvaraju. Ona treba da upozorava na društvene pojave i promene, da otvara važne teme i da neguje humanističke vrednosti poput empatije, solidarnosti i odgovornosti. Umetnost možda ne raspolaže mehanizmima direktne političke moći, ali poseduje moć oblikovanja svesti, a to je dugoročno jedna od najvažnijih poluga društvenog razvoja. Društvena odgovornost umetničke škole ogleda se pre svega u kvalitetu obrazovanja koje pruža, u dostupnosti i inkluzivnosti, u otvaranju prostora za različite glasove i savremene umetničke prakse, kao i u podsticanju studenata da svoje znanje i kreativnost stave u službu zajednice. To podrazumeva i svest da umetnost nije dekor, već društveno relevantna delatnost sa snažnim javnim uticajem, posebno u oblastima poput grafičkog dizajna, medija i digitalnih formi koje su svakodnevno prisutne u javnom prostoru. Takođe, umetnička škola ima odgovornost prema svojim studentima, da im omogući slobodu istraživanja, da ih osnaži da prevaziđu pasivnost, da im pruži priliku da razviju autentičan izraz i da ih pripremi za profesionalni i etički izazovan kontekst savremenog društva. Ona treba da bude prostor demokratizacije kulture, podsticanja vidljivosti mladih autora i povezivanja umetnosti sa širom zajednicom.

S obzirom da je najvažniji ili najvidljiviji alat komunikacije Fakulteta sa okolinom kroz kreiranje sopstvenih izložbi, na pitanje koliko one zaista mogu biti instrument u kreiranju društvene stvarnosti, ispitanici su prepoznali da izložbe zauzimaju važno mesto u savremenom kulturnom prostoru. Njihove izložbe tematizuju represiju, kolektivno pamćenje, balkanizaciju, filozofsko zlo, socijalnu nepravdu, marginalizaciju, identitet, ekologiju, rodna pitanja, inkluziju i dostupnost kulture. Teme društveno angažovanih izložbi biraju se iz potrebe da se reaguje na aktuelni trenutak, ali i iz ličnih, emotivnih i unutrašnjih konflikata umetnika. Društveni angažman ne mora uvek biti direktno politički; on može biti suptilan, simboličan, fragmentaran. Često se polazi od pojedinačnih fragmenata, ličnih iskustava, lokalnih situacija ili vizuelnih metafora, koji se zatim šire u kompleksnije društvene narative. Umetnička forma omogućava da se osetljive teme sagledaju na emotivnom i iskustvenom nivou, što često ima snažniji efekat od pukog informisanja. Ipak, postoji i dilema koliko takve izložbe imaju neposredan i merljiv uticaj na društvo. Njihovi efekti

su često dugoročni, nevidljivi i manifestuju se kroz postepeno jačanje svesti i kritičkog mišljenja.

Na pitanja o reakciji publike, odgovori variraju. Neke izložbe podstiču dijalog, promišljanje i dublje razumevanje problema, dok druge izazivaju nelagodu, otpor, pa čak i polemiku ili šok. Provokativne i osetljive teme često testiraju zrelost publike i otkrivaju nivo njene otvorenosti za drugačije perspektive. Ponekad su reakcije kratkotrajne i brzo iščeznu, ali kod senzibilnijih pojedinaca ostavljaju dugotrajan trag. Takođe, posećenost često zavisi od institucionalne podrške, medijske vidljivosti i međuinstitucionalne saradnje. Izložbe koje imaju snažnu podršku institucija, ministarstava ili ambasada obično su posećenije, dok nezavisne inicijative, iako umetnički izuzetne, često ostaju u užem krugu publike. Primetan je i problem hermetičnosti umetničke scene, publika je često ograničena na već poznatu zajednicu, dok šira javnost ponekad ne dobija adekvatnu informaciju ili oseća distancu prema savremenim umetničkim praksama. U vremenu tehnokratizacije i medijskog prezasićenja, umetnost dobija dodatnu odgovornost da upozorava, provocira i otvara prostor za kritičko promišljanje. Iako izložbe same po sebi ne mogu direktno menjati društvene strukture, one mogu oblikovati svest, podstaći empatiju, razotkriti predrasude i pokrenuti dijalog unutar i izvan galerijskog prostora.

Međutim, po odgovorima ispitanika zaključuje se i to, da u savremenom digitalnom dobu izložba više nije jedini niti uvek najefikasniji kanal komunikacije. Internet, društvene mreže, digitalne platforme i lični sajtovi omogućavaju umetnicima globalnu vidljivost, nezavisno od lokalnih institucija. Mnogi smatraju da je digitalno prisustvo danas neophodno, jer otvara vrata međunarodnim prilikama i širem auditorijumu. Takođe, smatraju da se vizuelna komunikacija odvija i van galerija, kroz performanse, film, javne intervencije, grafički dizajn, murale, pa čak i svakodnevne vizuelne simbole u urbanom prostoru. Neki ispitanici ističu da su forme poput dizajna ili javne umetnosti čak dostupnije i uticajnije, jer dopiru do šire populacije koja retko posećuje galerije. Zaključno mišljenje ispitanika je da izložba jeste ključna forma u tradicionalnom umetničkom sistemu, svojevrsni „*conditio sine qua non*“ likovne scene, ali nije jedini niti univerzalno najefikasniji model komunikacije. Njena snaga leži u neposrednosti; snaga digitalnih medija leži u dostupnosti i širini dometa.

Na pitanja koja se odnose na interdisciplinarnu praksu koju FVU baštini u svom radu kao i koliko je ta praksa vidljiva zajednici ili prepoznata u prostoru u kojem deluje, rezultati istraživanja ukazuju da se škola percipira kao prostor izražene, ali pretežno organski razvijane interdisciplinarnosti. Saradnja između različitih oblasti, od produkcije i dizajna do animacije, zvuka i prostora, prisutna je kroz

zajedničke projekte, tematske izložbe, kampanje i kolektivne inicijative, uz snažnu međusobnu upućenost nastavnika i studenata. Umetničke prakse jasno prelaze granice vizuelnog polja i uključuju književnost, pozorište, film, društvene nauke, aktivizam, menadžment i art-terapiju, čime interdisciplinarnost dobija i društvenu i profesionalnu dimenziju. Iako umetnost u okviru škole podstiče javni dijalog, posebno kroz tematske izložbe, društveno odgovorne projekte i rad sa ranjivim grupama, njen uticaj je najčešće dugoročan, suptilan i teško merljiv. Promene se odvijaju postepeno, u kontekstu šireg društvenog i medijskog okruženja koje često otežava vidljivost i neposrednu transformaciju. Formalno definisana strategija ovakvog delovanja nije jasno artikulisana, ali se može prepoznati implicitna strategija kroz kulturu rada, otvorenost škole i inicijative pojedinaca. Ova umetnička škola se doživljava kao prostor kreativne slobode, dijaloga i potencijala za društveni doprinos, pri čemu interdisciplinarnost predstavlja njenu ključnu vrednost, a društveni efekti umetnosti ostaju dugoročni i refleksivni, pre nego brzi i direktno merljivi.

Kada su u pitanju kvantitativni rezultati sakupljeni putem upitnika, 75,6% ispitanika smatra da je osnovna uloga umetničke škole podsticanje kritičke svesti, promišljanja o društvu, njegovim vrednostima i kontradikcijama, dok 89,5% veruje da je važno da škole promovišu društvenu odgovornost. Ukupno 79,1% ispitanika smatra da obrazovanje umetničkog kadra u Crnoj Gori utiče na podizanje stepena života građana i čak 91,9% njih dovodi u vezu umetnost i razvoj građanske svesti. Iako je manje od polovine ili tačnije 40,7% ispitanika upoznato sa scenom vizuelne umetnosti u zemlji, njih 82,6% smatra da izložbe nisu dovoljno društveno angažovane i njih 40% se moglo setiti izložbe koja je bila tematski značajna i po njihovom mišljenju društveno angažovana. Takođe, izdvaja se i rezultat koji se odnosi na rad umetničkih škola u Crnoj Gori, te na pitanje da li je šest umetničkih škola dovoljno da pokrije potrebe zemlje, veličine Crne Gore, više od polovine, tačnije 62,8% ispitanika je odgovorilo da nije, kao i da bi broj umetničkih škola trebao da bude veći.

Zaključak

Nalazi istraživanja potvrđuju da ova institucija u velikoj meri operacionalizuje principe koji su u teorijskom i empirijskom delu rada prepoznati kao ključni za savremenu umetničku školu. Ona ne deluje isključivo kao obrazovni centar za razvoj tehničkih kompetencija, već kao prostor formiranja kritički osvešćenih i društveno odgovornih autora, što je u potpunom skladu sa stavovima ispitanika da umetnička škola treba da podstiče kritičku svest, dijalog i društvenu odgovornost.

Izložbena delatnost potvrđena je kao centralni, ali ne i jedini komunikacijski kanal škole prema javnosti. Tematske i društveno angažovane izložbe otvaraju prostor za dijalog, propitivanje i emotivno iskustvo publike, iako su njihovi efekti često suptilni, teško merljivi i zavisni od institucionalne podrške, medijske vidljivosti i kulturnih politika. U savremenom digitalnom okruženju komunikacija umetnosti širi se i kroz onlajn platforme, društvene mreže i različite oblike javne i primenjene umetnosti, čime se menja tradicionalni model umetničkog delovanja i povećava dostupnost širem auditorijumu. Ipak, ovaj segment je posebno važan jer se u njemu vidljivo prepliću teorijski zaključci i institucionalna praksa. Tematske izložbe poput „Olovne godine“, „Jedna mladost jednog vremena“, „Milion miliona malih ljubavi“, „Zagonetne veze“, „Plitka filozofija na dubokim mestima“, „Krhko“ i „Medeja“ potvrđuju da Fakultet dosledno gradi konceptualno promišljenu i idejno artikulisanu izložbenu politiku. Ove izložbe nisu puka prezentacija studentskih radova, već javni činovi koji tematizuju istoriju, identitet, traumu, rodna pitanja, društvenu odgovornost i savremene dileme, čime umetnost postaje sredstvo kritičkog promišljanja društvene stvarnosti. Primer izložbe „Zagonetne veze“, inspirisane književnim kontekstom, dodatno potvrđuje stratešku svest Fakulteta o umetnosti kao dijaloga sa istorijom, politikom i kolektivnim pamćenjem. Slično tome, manje i tematske izložbe svedoče o otvorenosti ka intertekstualnosti, interdisciplinarnosti i feminističkim i etičkim interpretacijama, čime se umetnost afirmiše kao kritička praksa, a ne kao dekorativna disciplina.

Širok spektar oblasti koje Fakultet obuhvata, zajedno sa integracijom umetnosti, nauke i informacionih tehnologija, potvrđuje njegovu jasno profilisanu interdisciplinarnu orijentaciju. Ovakva praksa podudara se sa rezultatima istraživanja, koji interdisciplinarnost prepoznaju kao jednu od najznačajnijih vrednosti ove umetničke škole, iako se ona često razvija organski, bez unapred definisanog plana. Iako formalno artikulisana i sistemski razrađena strategija interdisciplinarnog delovanja nije u potpunosti vidljiva, interdisciplinarni karakter Fakulteta prepoznaje se kroz kurikularna rešenja, kao i kroz izložbenu i projektnu praksu. Istraživanje stoga potvrđuje interdisciplinarnost kao jednu od ključnih vrednosti škole.

U svetlu kvantitativnih rezultata, prema kojima velika većina ispitanika povezuje umetnost sa razvojem građanske svesti i društvene odgovornosti, može se zaključiti da FVU već ostvaruje značajan deo očekivane društvene misije. Istovremeno, podaci o nedovoljnoj informisanosti šire javnosti i percepciji ograničenog društvenog angažmana izložbi, ukazuju na potrebu za dodatnim jačanjem komunikacionih strategija i širenjem publike, posebno kroz digitalne platforme i međuinstitucionalne saradnje. Istraživanje, takođe,

potvrđuje da Fakultet u praksi deluje kroz principe savremenog umetničkog obrazovanja, u skladu sa teorijskim uputstvima. Rezultati pokazuju da je istraživanje pokazalo sklad sa konstruktivističkim, projektnim i sociokulturnim pristupima, a koje se ogleda u pristupu Fakulteta, koji omogućava studentima da aktivno konstruišu znanje kroz iskustvo, praktične projekte i interakciju sa kolegama i nastavnicima. Tematske i interdisciplinarne izložbe funkcionišu kao projekti u stvarnom kontekstu, u kojima studenti istražuju društvene i kulturne probleme, razvijaju kritičko mišljenje i kreativnost, dok nastavnici deluju kao mentori i fasilitatori, a ne samo, izvori znanja. Istovremeno, uključivanje u zajednicu, timski rad i povezivanje sa umetnicima, kustosima i aktivnim društvenim i kulturnim praksama, omogućavaju zajedničko konstruisanje znanja i refleksiju o društvenim pitanjima.

Obrazovni i izložbeni rad ove umetničke škole primenjuje principe navedenih teorija, povezujući praktično iskustvo, samostalno istraživanje i društveni kontekst u jedinstven proces savremenog umetničkog obrazovanja. S tim u vezi, Fakultet vizuelnih umetnosti se, u skladu sa nalazima istraživanja, potvrđuje kao institucija koja sistematski neguje kritičku misao, interdisciplinarnost i društvenu odgovornost, te kroz obrazovni i izložbeni rad gradi prepoznatljiv institucionalni identitet zasnovan na slobodi izražavanja, humanističkim vrednostima i umetnosti kao aktivnom učesniku u oblikovanju javnog diskursa.

Literatura

1. Bishop, C. (2007). *Artists rewrite the roles of Pedagogy*. Article. Modern Painters.
2. Brookhart, S. M., Durkin, D. T. (2003). *Classroom assessment, student motivation, and achievement in high school social studies classes*. Applied Measurement in Education, 16(1).
3. Catterall, J. S., Dumais, S. A., & Hampden-Thompson, G. (2012). *The arts and achievement in at-risk youth: Findings from four longitudinal studies* (Research Report 55). National Endowment for the Arts.
4. Cross, N. (2001). *Designedly Ways of Knowing: Design Discipline Versus Design Science*. Design Issues, 17(3).
5. Creswell, J., Plano Clark, V. (2017). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. SAGE Publications.
6. Dewey, J. (1938). *Experience & Education*. Internet archive.
7. Glasser, B., Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Aldine Press.

8. Groys, B. (2009). *Education by Infection*. Art School: (Propositions for the 21st Century. The MIT Press.
9. Despotovic, S. (2025). *Zagonetne veze*. Katalog JU Muzeji i galerije Budve.
10. Eisner, E. W. (2002). The Arts and the Creation Of Mind. *Educational Leadership*, 60(1), 4-9. The Arts and the Creation of Mind
11. Elkins, J. (2001). *Why Art Cannot Be Taught: A Handbook for Art Students*. University of Illinois Press.
12. Harris, L., R., Brown, G, T, L. (2010). *Mixing Interview and Questionnaire Methods: Practical Problems in Aligning Data*. Journal Articles; Reports – Descriptive.
13. Hjelde, K. (2012). *Constructing a Relective Site: Practice between art and pedagogy in the art school*. Chelsea, Camberwell, Wimbledon Graduate School University of the Arts, London.
14. Madoff, S. H. (2009). *Art School: (Propositions for the 21st Century)*. The MIT Press.
15. Mishra, P., Koehler, M. J., & Henriksen, D. (2011). *The Seven Trans-Disciplinary Habits of Mind: Extending the TPACK Framework Towards 21st Century Learning*. *Educational Technology*, 51(2), 22–28.
16. Kraljević, N. (2025). *Tematska i idejna politika Fakulteta vizuelnih umjetnosti kroz naslove studentskih izložbi: poetika fragiliteta, sjećanja i otpora*. Članak. Univerzitet Mediteran Podgorica.
17. Kilpatrick, W., H. (1929). *The Project Method*. Eleventh Impression. Teachers College, Columbia University.
18. Lave, J., Wenger, E. (1991). *Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.
19. Lin, Y. (2011). *Fostering Creativity through Education: A Conceptual Framework of Creative Pedagogy*. *Creative Education*, 2(3).
20. Paul, R., & Elder, L. (2006). *Critical thinking: Tools for taking charge of your learning and your life*. Pearson/Prentice Hall.
21. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. (M. Cook, Trans.). W. W. Norton & Company.
22. Rogoff, I. (2010) *Free*. E-flux. Brooklyn, USA.
23. Thomas, J. (2000). *A review of Research on Project - Based Learning*. The Autodesk Foundation.
24. Skender, L.(2017). *Poticanje kreativnog mišljenja i izražavanja u nastavi Likovne umjetnosti*. Umjetnička akademija u Osijeku.
25. Visscher-Voerman, J. I. A., Eshuis, E. H., Velthuis, C. H., Liebrechts-De Beer, N., Cents, M. (2025). *Enhancing interdisciplinary education:*

- insights from a comprehensive review*. Engineering & Technology European Journal of Engineering Education. Taylor & Francis.
26. Vygotsky. L., Cole. M., Jolm-Steiner, V., Scribner, S., Suberman. E. (1978). *Mind in Society: Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
 27. UNESCO (2024). Global report on teachers: addressing teacher shortages and transforming the profession. International Task Force on Teachers for Education 2030.
 28. Waltman, K., Lai, E. (2008). *Test Preparation: Examining Teacher Perceptions and Practices*. Wiley online library.
 29. Zeichner, P. (2024). *A Short History of Art School*. Article, Zeichner.com
 30. Sousanis, N., Suzuki, D. (2015). *Continuing a Conversation with Maxine Greene in Comics*. Sage Journals.

CONTEMPORARY ART SCHOOL AS AN AGENT OF SOCIAL CHANGE: THE CASE OF THE FACULTY OF VISUAL ARTS

Abstract

In contemporary society, overwhelmed by information, the development of critical thinking and analytical skills has become essential for equipping younger generations to understand and act within complex social, political, and cultural contexts. This paper explores the potential of art education as a strategy for enhancing critical thinking, creativity, and social responsibility, focusing on the example of the Faculty of Visual Arts in Montenegro. Through interdisciplinary modules, students acquire knowledge and skills that go beyond technical competencies, enabling them to explore social and cultural phenomena, develop critical perspectives, and participate in public dialogue. The research combines qualitative and quantitative methods, curriculum analysis, and interviews with students and faculty members in order to assess the effects of visual arts education on the development of critical thinking and social engagement. The findings highlight the importance of thematic and socially engaged exhibitions, interdisciplinary collaboration, and an inclusive educational environment in shaping aware, creative, and socially responsible individuals. The paper confirms that art education, exemplified by the practice of the Faculty of Visual Arts, represents a powerful instrument for fostering critical thinking, civic awareness, and cultural participation, thereby contributing to the shaping of social discourse and preparing younger generations for the challenges of contemporary society.

Keywords: art, education, social reality, critical thinking, faculty of visual arts.

JEL: I23, Z11